

Константінова Олена Олександрівна –
аспірантка кафедри кримінального права та
кримінології юридичного факультету
Київського національного університету ім.
Тараса Шевченка

Надання завідомо неправдивої інформації як спосіб здійснення шахрайства з фінансовими ресурсами

У статті розглянуто та проаналізовано спосіб, як одну з ознак об'єктивної сторони юридичного складу шахрайства з фінансовими ресурсами. Наведено тлумачення визначення завідомо неправдивої інформації. Проаналізовано види інформації, яка містить ознаки обману.

Хоча фінансові ресурси в контексті ст. 222 КК України включають в себе субсидії, субвенції, дотації, кредити та пільги щодо податків, не заперечуючи той факт, що шахрайство з субсидіями є одним з найбільш прибуткових злочинів і пов'язане з отриманням офіційних державних субсидій особами, які не мають на це права, в зазначеній статті передбачається зупинитися на наданні завідомо неправдивої інформації для отримання кредитів. Оскільки на практиці переважають злочинні дії саме відносно порядку кредитування.

Диспозиція ст. 222 КК України розкриває об'єктивну сторону шахрайства з фінансовими ресурсами через активну поведінку, яка полягає в наданні громадянином-підприємцем або засновником, чи власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків. Вчиняючи шахрайство з фінансовими ресурсами, винні особи мають за мету безпідставно, незаконно отримати субсидії, субвенції, дотації, кредити чи пільги щодо податків.

Дія, передбачена ст. 222 КК України, може бути визнана злочинною лише тоді, коли вона вчинена у спосіб, визначений у даній

статті. Як відомо, за загальним правилом, спосіб належить до факультативних ознак об'єктивної сторони юридичного складу злочину. Однак стосовно шахрайства з фінансовими ресурсами, передбаченого ст. 222 КК України, спосіб є обов'язковою ознакою юридичного складу цього злочину.

Форму виразу злочинної дії (бездії) прийнято називати способом вчинення злочину. Спосіб – це не лише прийом, метод, засіб, який забезпечує вчинення злочинної дії (бездії), але й обумовлення характеру та змісту злочинної дії. При вчиненні шахрайства з фінансовими ресурсами в якості способу виступає “надання... завідомо неправдивої інформації...”.

Законодавець не дає визначення завідомо неправдивої інформації. Тлумачення зазначеного поняття зустрічаємо в одній із постанов Пленуму Верховного Суду України [1], де під завідомо неправдивою інформацією, наданою відповідним органам влади, банкам або іншим кредиторам розуміється “інформація, яка могла бути або стала підставою для прийняття рішення про надання відповідному суб'єкту субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків (коли не зазначено в документах, наданих банку для одержання кредиту, що є інший неповернений

кредит, або завідомо неправдиво вказано мету використання коштів, які особа має намір одержати як дотацію, субсидію, субвенцію тощо)”. Важливим моментом, на нашу думку, є те, що позичальник (чи особа, яка звернулася до органу державної влади або органу місцевого самоврядування за отриманням державної допомоги) повинен усвідомлювати ще до факту отримання кредиту, субсидії, субвенції, дотації або пільг щодо податків, що інформація, яку він передбачає надати для отримання фінансових ресурсів, містить невірні дані, які перекручують або приховують справжній стан речей. У разі ж надання позичальником банку зазначеної інформації вже після підписання кредитного договору та повної видачі суми кредиту не утворюється склад злочину, що нами розглядається. Хоча існує виняток, у ситуації з наданням, наприклад, кредитної лінії з траншевим режимом кредитування. Видача суми кредиту за таких умов відбувається поетапно, при потребі з оформленням у кожному конкретному випадку для отримання наступної суми додаткового договору до кредитного договору. Незважаючи на попередні укладені договори та їх кількість, банк завжди перевіряє інформацію, яка стосується кредитування і, за наявності на те підстав, вправі припинити позичальнику видачу наступних траншів. А отже, останній може знову надати завідомо неправдиву інформацію, яка причинно зумовлює надання наступної частини кредиту, тобто існує можливість застосування ст. 222 КК України.

Для того, щоб виявити, яку саме завідомо неправдиву інформацію надають на практиці позичальники своїм кредиторам, необхідно дослідити критерії кредитоспроможності, за якими кредитні установи здійснюють оцінку кредитоспроможності майбутніх позичальників.

Для прийняття рішення щодо надання кредитних коштів кредитори аналізують можливість їх повернення, оскільки ключовим аспектом при прийнятті рішення щодо надання кредиту є готовність та можливість позичальника виконати свої зобов'язання за кредитним договором, вчасно повернути кредит та сплатити відсотки.

Визначаючи можливості кредитування, банк особливу увагу приділяє кредитоспроможності позичальника і при цьому проводить аналіз критеріїв та аспектів операції, що кредитується. В основу оцінки кредитоспроможності покладені наступні основні критерії та аспекти:

1. Загальний стан бізнесу позичальника та зовнішнє середовище:

- дані про галузь та характер діяльності позичальника свідчать про те, що позичальник і в подальшому буде мати стабільне становище на цьому ринку;
- у позичальника стійкі та тривалі правовідносини з постачальниками та клієнтами;
- позичальник має усі необхідні дозволи, ліцензії для поточної та планованої діяльності;
- діяльність позичальника відповідає його статуту;
- позичальник не перебуває у судових чи інших розглядах, негативні наслідки яких можуть поставити під загрозу його платоспроможність.

2. Якість управління та готовність менеджменту позичальника обслуговувати та погашати кредит:

- у позичальника досвідчене, компетентне та комунікабельне керівництво;
- у компанії позичальника організоване правонаступництво керівництва;
- у позичальника є певний досвід роботи, особливо у сфері бізнесу, що кредитується.

3. Характер кредиту:

- призначення та сума кредиту відповідають напряму та масштабу діяльності позичальника;
- кредит береться саме на ті цілі, які зазначені в кредитній заявці, та відсутні підстави для підозри у тому, що кредит на поповнення обігових коштів буде

використаний на інвестиції, або частина коштів опиниться у недобросовісних дебіторів.

4. За фінансовим ризиком:

- позичальник має стабільне фінансове становище та можливість вільно обслуговувати свій борг з власних ресурсів, надходжень від поточної діяльності;
- позичальник має позитивну кредитну історію в інших банках тощо.

Зауважимо, що необхідність стягнення та погашення за рахунок забезпечення при оцінці кредитоспроможності позичальника розглядається лише як виняткова міра при погашенні кредиту.

З метою зменшення ризику неповернення кредиту та нарахованих відсотків, кредитно-фінансові установи активно використовують такі способи забезпечення виконання зобов'язань, як застава (рухомого майна, цінних паперів, майнових прав тощо), іпотеку (заставу нерухомого майна), поруку, гарантію та інші способи, передбачені законодавством. Однак, на жаль, на практиці надання завідомо неправдивої інформації досить часто стосується саме способів забезпечення. Раніше, до внесення відомостей про майно до Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та до Державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обмежень[1], кредитори стикалися з проблемою перевірки достовірності наданої інформації щодо майна, яке пропонувалося у заставу чи іпотеку. Нерідко одне й те саме майно передавалося у забезпечення одночасно декільком кредиторам без їх відома[2].

Український кримінолог Антипов В.І. виділяє наступні можливі варіанти зловживань при використанні застави в якості забезпечення кредиту:

- в якості застави пропонується майно, дійсна (ринкова) вартість якого не відповідає заявленій в кредитній заявці;
- надання в якості застави майна, що не перебуває у власності заставодавця;
- надання в якості застави майна, на яке не може бути звернено стягнення;
- вже вищезазначена, багаторазова застава того ж самого майна без попередження банку про те, що таке майно перебуває в заставі за іншими зобов'язаннями позичальника [2, с. 536–537].

У виняткових випадках банки здійснюють надання кредиту з оформленням поруки (страхового полісу) страхової компанії. Однак і цей спосіб забезпечення повернення кредиту може не діяти у випадках підробки відповідних договорів страхування, страхових полісів та інших документів, які підтверджують факт страхування зазначеного ризику.

Як бачимо, завідомо неправдива інформація переважно стосується фінансово-господарського стану позичальника (або особи, якій надається державна допомога), оскільки саме ця категорія інформації найбільш суттєво впливає на прийняття відповідним органом позитивного рішення щодо кредитування або надання податкових пільг. Зокрема, до такої інформації можна віднести:

- невірні дані щодо засновників, зв'язків з іншими фірмами бізнес-групи у кредитній заявці та установчих документах;
- документи, які стосуються застави, поруки, гарантії як способів забезпечення кредиту (фіктивні гарантійні листи, поруки);
- інформація щодо матеріальних цінностей, які вже перебувають у заставі в іншого кредитора або надання у заставу майна, на яке не можна звернути стягнення з різних причин, у тому числі внаслідок того, що майно не належить заставодавцю та інші відомості щодо матеріальних відомостей;
- невірне зазначення основних цілей отримання кредиту;
- бізнес-плани;
- підроблені договори, платіжні, транспортні та інші документи, що стосуються господарської операції, на яку передбачається отримати кредит;
- бухгалтерські документи (баланс, звітні форми тощо);

- складські довідки про наявність товарно-матеріальних цінностей;
- техніко-економічне обґрунтування;
- довідки про дебіторську та кредиторську заборгованість, про одержані кредити в інших кредитно-фінансових установах;
- виписки з розрахункових та поточних рахунків тощо.

Зміст свідомо неправдивої інформації може стосуватися не лише суб'єкта господарювання, який отримує у тій чи іншій формі фінансові ресурси, а й інших осіб (наприклад, страховиків або поручителів) [3].

Відомості, які містяться в зазначених документах, навіть якщо вони справжні, старанно перекручуються позичальником у гірший (наприклад, щодо отримання державної допомоги, пільг щодо податків) або, навпаки, у кращий бік справжнього стану речей (це більше використовується при отриманні кредиту), тобто не відповідають дійсності. Нерідко здійснюється підробка документів (найлегше піддаються підробці господарські договори позичальника, які надаються кредитно-фінансовій установі як підстава для обґрунтування надання кредиту). Використання підроблених або іншим чином сфальсифікованих документів при цьому, як носіїв завідомо неправдивої інформації, можна визнати засобами вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами. Ступінь, вид, характер підробки або іншої фальсифікації в документах для кваліфікації за ст. 222 КК України значення не має [4].

Слід застерегти, що не будь-яка інформація з ознаками обману, навіть якщо вона стосується фінансово-господарського стану позичальника, утворює склад злочину, передбаченого ст. 222 КК України. Для банківського кредитування буде мати значення саме та інформація, яка є важливою та вирішальною для прийняття рішення про кредитування за встановленими банком основними критеріями та аспектами оцінки кредитоспроможності позичальника. Звідси можна зробити висновок, що повідомлення завідомо неправдивої інформації щодо фактів, які не здійснюють вплив на прийняття позитивного рішення щодо надання кредиту, не утворює шахрайства з фінансовими ресурсами.

Надання ж платником податків завідомо неправдивої інформації про наявність пільг щодо оподаткування чи з метою їх одержання за відсутності підстав підлягає кваліфікації відповідно до ч. 1 ст. 222 КК України.

Суспільна небезпека шахрайства з фінансовими ресурсами виникає внаслідок обману взагалі, як умисного введення в оману особи, відповідальної за надання кредиту. Тому, важливим є не лише надання даних, які стосуються фінансово-господарської діяльності позичальника, а й факт надання відомостей, що викликають довіру до останнього, але не відповідають реальності.

Хоча ст. 222 КК України не містить прямої вказівки на форму надання завідомо неправдивої інформації, практичне значення будуть мати все ж таки факти, які оформлені у вигляді офіційних документів. Так, приміром, такі документи, як установчі та реєстраційні, бухгалтерські баланси (річний та останній кварталний), дані про прибутки та збитки позичальника за певні періоди, довідка про наявність-відсутність кредитів у інших кредитно-фінансових установах, податкові декларації, ліцензії та різного роду дозволи за своєю значимістю просто не можуть бути надані в іншій формі. Що ж до бізнес-плану, техніко-економічного обґрунтування кредиту та інших додаткових документів, які можуть не входити до переліку стандартного пакету документів для надання кредиту, встановленого банком, дотримання документованого вигляду, на нашу думку, необов'язкове, оскільки зручніше й оперативніше зазначену інформацію вбачається надати в електронному вигляді.

Цікаву позицію щодо форми надання завідомо неправдивої інформації займає російський науковець, професор Інституту Генеральної прокуратури Російської Федерації П.С. Яні. Він навіть приклад, який ставить під сумнів необхідність визначення форми зазначеної інформації як такої взагалі:

“Мастаков, керівник ЗАТ “Юневікс”, надав усі необхідні документи, які містять справжні відомості для отримання кредиту, у розмові з начальником кредитного відділу банку Юр’євим повідомив тому (вигадавши усе від початку до кінця), що має вагомні зв’язки в російському уряді, завдяки чому зможе ефективно використати отриманий кредит та вчасно розрахуватися з банком. У забезпечення кредиту фірмою “Юневікс” було запропоновано технологічне обладнання, ліквідність якого у банку викликала великі сумніви. Однак на Юр’єва справило враження повідомлення Мастакова про наявність у очолюваної ним фірми за кордоном кількох морських суден, на одному з яких Мастаков, за його твердженням, відпочивав з одним з віце-прем’єрів. У результаті кредит було видано. Отримані кошти Мастаков використав на досить ризиковані операції, внаслідок чого кредит та відсотки за ним повернути не зміг.

Коли банк зажадав пояснень та став проводити перевірку, з’ясувалося, що усе повідомлене Мастаковим не відповідає дійсності. Однак в наданих ним до банку документах якого-небудь обману не містилося. Неправда, за допомогою якої він домогся отримання кредиту, була, так би мовити, не документованою, а усною. В порушенні кримінальної справи було відмовлено” [5].

П.С. Яні вважає, що неправдива інформація, яка впливає на рішення банківських працівників з метою видачі кредиту, може носити будь-який характер. Заслугове на увагу зазначена точка зору науковця, однак, на наш погляд, їй притаманна суперечливість і ймовірна відсутність практичної реалізації, адже отримання завідомо неправдивої інформації в усній формі ускладнює процес формування доказів під час розслідування і фактично руйнує юридичний склад такого злочину як шахрайство з фінансовими ресурсами.

Відповідальність за ст. 222 КК 2001 р. виключається в тому разі, коли обман має пасивний характер і полягає в приховуванні інформації, яку особа зобов’язана була повідомити на підставі закону чи договору [6, с. 646]. Український дослідник у галузі кримінального права – В.Р. Мойсик у продовження зазначеного положення додає: “...якщо таке приховування не пов’язано з внесенням завідомо неправдивої інформації в документи, які подаються кредитору і безпосередньо впливають на прийняття ним рішення щодо надання фінансових ресурсів” [7].

Підводячи підсумки, можна констатувати, що в умовах, коли фінансово-кредитні установи та органи державної влади, які наділені правом розпорядження фінансовими ресурсами, встановлюють жорсткі правила та порядок надання цих ресурсів через великі ризики неповернення останніх, навіть добропорядні позичальники (особи, які звертаються за отриманням державної допомоги), прагнучи отримати необхідні фінансові ресурси, можуть вдатися до обману, розуміючи, що при наданні справжніх відомостей банк може не надати кредит взагалі, або надати з меншим розміром ліміту кредитування, або збільшити відсоток за кредитом, або вимагати більш якісного забезпечення його повернення. І хоча зазначений обман матиме тимчасовий характер, лише для отримання кредиту і позичальники не мають за мету привласнити зазначені фінансові ресурси, а розраховують на те, що з часом вони повністю розрахуються з кредиторами, такі дії все ж таки будуть мати ознаки шахрайства з фінансовими ресурсами. До того ж, злочин, передбачений ст. 222 КК України, відноситься до злочинів з формальним складом, тому вважається закінченим в момент надання винною особою завідомо неправдивої інформації, незалежно від того, чи одержані в результаті фінансові ресурси.

Список використаних джерел

1. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності” від 25 квітня 2003 р.
2. *Антипов В.І.* Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю. – Вінниця: ДП ДКФ, 2006. – 1040 с.

3. *Науково-практичний* коментар Кримінального кодексу України – 2-ге вид., перероблене та доп./ Відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2002. – 966 с.
4. *Мойсик В.Р.* Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: Автореф. дис... канд. юрид. наук – К., 2002. – 20 с.
5. *Яни П.С.* Незаконное получение кредита // Законодательство. – Май 2000. – № 5.
6. *Дудоров О.О.* Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. – К.: Юрид. практика, 2003. – 923 с.
7. *Мойсик В.Р.* Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: Дис... канд. юрид. наук. – К., 2002. – 222 с.

The article is devoted to the consideration of the method as one of the signs of the objective party of the legal structure of fraud with bankroll. The author gives the interpretation of the definition deliberately false information and analyses the kinds of the information containing the signs of the fraud.

© О.О. Константінова, 2007

[\[1\]](#) *Примітка.* Державна реєстрація обтяжень рухомого майна проводиться з метою забезпечення виконання зобов'язань і захисту прав юридичних і фізичних осіб стосовно рухомого майна та надання в інтересах цих осіб інформації про наявність чи відсутність обтяжень рухомого майна. Ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна регламентується Законом України “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень” № 1255-IV від 18.11.2003 р. та постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна” № 830 від 05.07.2004 р.

Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна відповідно до п. 1.1. ст. 1 Положення про Єдиний реєстр заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 09.06.1999 р. № 31/5 – це електронна база даних, яка ведеться Міністерством юстиції України та містить відомості про обтяження нерухомого майна, а саме: накладені заборони та арешти нерухомого майна; вилучення записів про заборони, арешти; видані витяги з зазначеного реєстру.

Державний реєстр прав на нерухоме майно та їх обмежень як єдина державна інформаційна система, яка містить відомості про речові права на нерухоме майно, їх обмеження, суб'єктів речових прав, технічні характеристики об'єктів нерухомого майна, кадастровий план земельної ділянки, а також відомості про правочини, вчинені щодо таких об'єктів нерухомого майна, встановлено Законом України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень” № 1952- IV від 01.07.2004 р.

[\[2\]](#) *Примітка.* Надання майна у якості забезпечення можливе за кількома кредитними договорами та відносно різних кредиторів, однак для цього у статті 18 Закону України “Про заставу” № 2654-ХІІ від 02.10.1992 р. передбачена черговість передачі у заставу майна, при чому пріоритетним правом задоволення вимог за кредитним договором у разі виникнення на те підстав із заставленого майна буде мати кредитор, який першим здійснив реєстрацію обтяження на майно, усі інші застави – наступні, підлягають задоволенню з вартості предмета застави після повного забезпечення вимог попередніх заставодержателів, тобто в порядку черговості. Зазначеним законом також передбачений обов'язок заставодавця щодо повідомлення кожного із заставодержателів про всі попередні застави, а також про характер

та розмір забезпечених цими заставами зобов'язань. Наступні застави вже заставленого майна допускаються в разі, якщо інше не передбачено законом і попередніми договорами застави. На практиці досить часто саме у попередніх кредитних договорах, забезпечених предметом застави, міститься або пряма заборона передачі майна у наступну заставу або обов'язкове отримання на те письмової згоди від заставодержателя. А статтею 13 Закону України "Про іпотеку" № 898-IV від 05.06.2003 р. щодо наступної іпотеки передбачені більш жорсткі вимоги: "Предмет іпотеки може бути переданий в наступну іпотеку за згодою попередніх іпотекодержателів, якщо інше не встановлено попереднім іпотечним договором".